

Вячеслав Борисов
Краматорський економіко-гуманітарний інститут
м. Краматорськ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

1. Вступ

В останнє десятиліття, як ніколи раніше, система освіти стала предметом досліджень значного кола науковців (насамперед, педагогів, психологів, соціологів, філософів). Не зважаючи на різницю в підходах до дослідження, їх об'єднує загальний висновок — сучасна система освіти своїми можливостями і результатами не відповідає вимогам сучасного суспільства. Під сумнів взяті основні положення освітньо-педагогічної діяльності. За словами Кларіна [4], зараз поставлені такі питання: у чому сенс сучасної освітньо-педагогічної діяльності; що має бути її змістом (чому навчати?); як повинен здійснюватись освітній процес (як навчати?); зовсім відкритим залишається питання як і кого виховувати. Такий стан дозволив прийти до висновку про кризу класичної парадигми освіти і початок створення основних положень нової парадигми освіти.

Система освіти повинна враховувати можливості та потреби людини. Будь-яка система освіти функціонує і розвивається в певному соціальному, науково-технічному, економічному, культурному, політичному середовищі, які, з одного боку зумовлюють цілі освіти, а з іншого, — створюють певні передумови для їх реалізації та подальшого розвитку. Вихідним чинником подібної обумовленості можна вважати соціально-економічний. Саме соціально-економічний устрій суспільства в першу чергу створює відповідні передумови для інтегрування всіх останніх чинників і суспільних систем. Науково технічний прогрес, культурне і політичне

середовище або стимулюють реалізацію соціально-економічних перетворень, або гальмують їх розвиток.

Система освіти при цьому повинна сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, тому що саме школа готує людину до активної діяльності в різних сферах економіки, культури, політичного життя суспільства. Тому роль школи як базової ланки освіти надзвичайно важлива. Її здібність достатньо гнучко реагувати на запити суспільства, зберігаючи при цьому накопичений позитивний досвід, має надзвичайно важливе значення. Разом з тим, школа достатньо консервативна і не завжди соціально-економічні зрушення, науково-технічний прогрес знаходять необхідний відгук в середовищі шкільних працівників. Необхідний певний період адаптації нових ідей, нових технологій для їх сприйняття вчителями та учнями.

2. Завдання сучасної освіти

На сучасний момент практично всі розвинені країни світу усвідомили необхідність особистісно-орієнтованого навчання, Б.С. Гершунський зазначає: „Приходиться визнати, що саме особистісно-орієнтовані цінності освіти, яким настільки велика увага приділялась в релігійних, філософських і власне педагогічних працях вчених і мислителів дореволюційної Росії, в подальшому були в багатьом втрачені, підпорядковані гіпертрофовано вип'ячуванням колективістським концепціям педагогічної діяльності. Тож природно, що ці концепції відображали загальні політичні та ідеологічні настанови соціалістичної та комуністичної орієнтації, які, не дивлячись на зовнішній камуфляж привабливих лозунгів і декларацій (типу «все в ім'я людини», «все для блага людини»), в своїй глибинній основі носили антигуманний характер. Вони ігнорували, в сутності, найвищу самоцінність кожної людини, яка змушена підпорядковувати власні інтереси державним і суспільним, конформістські пристосовуватися до панівної моноідеології і зовнішнього соціально-економічного середовища. Тим самим людська особистість принижувалась до рівня примітивного «гвинтика» державно-суспільного механізму з усіма руйнівними і для людини, і для суспільства наслідками, які випливають звідси” [3].

Реформування національних систем освіти повинно відбуватися таким чином, щоб ученя дійсно став центральною фігурою навчального процесу, щоб пізнавальна діяльність учня знаходилась в центрі уваги педагогів-дослідників, розробників освітніх програм і засобів навчання, адміністративних працівників, а освітня система мала диференційований характер з урахуванням різних властивостей та якостей особистості, що, зрозуміло, передбачає перш за все зміну парадигми освіти: пропонується інший зміст, інші підходи, інше право, інші відносини, інше сприйняття педагогами власної ролі та ролі учня в освітньому процесі.

- Зміст освіти забезпечується новими процесуальними вміннями, розвитком здібностей оперувати інформацією, творчим рішенням проблем науки та ринкової практики з акцентом на індивідуалізації освітніх програм.
- Традиційні способи інформації — усна та письмова мова, телефонний та радіозв'язок поступаються місцем комп'ютерним засобам навчання, використанню телекомунікаційних мереж глобального масштабу.

- Найважливішою складовою педагогічного процесу стає особистісно-орієнтована взаємодія вчителя з учнями.
- Особлива роль відводиться духовному вихованню особистості, становленню морального вигляду людини.
- Вбачається подальша інтеграція освітніх чинників: школи, сім'ї, мікро- та макро-соціуму.
- Збільшується роль науки в створенні педагогічних технологій, адекватних рівню суспільного знання.

В психолого-педагогічному плані головні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом:

- від навчання як функції запам'ятовування до навчання як процесу розумового розвитку, який дозволяє використовувати засвоєні;
- від суто асоціативної, статичної моделі знань до динамічно структурованих систем розумових дій;
- від орієнтації на середнього учня до диференційованих та індивідуалізованих програм навчання;
- від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої морально-вольової регуляції [1, 18, 19].

Донедавна вирішення цих завдань не уявлялось можливим через відсутність реальних умов для їх виконання. Але зрушення, які відбулися останнім часом з різним ступенем успішності почали створювати умови для забезпечення таких можливостей, які є дуже важливими для реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні, а саме:

- залучення кожного учня до активного пізнавального процесу, при чому не пасивного оволодіння знаннями, а активної пізнавальної діяльності, використання набутих знань на практиці і чіткого усвідомлення, де, яким чином і для якої мети ці знання можуть бути використані;
- сумісна робота в співробітництві при вирішенні різноманітних проблем, коли вимагається проявити відповідні комунікативні вміння;
- широке спілкування з однолітками з інших шкіл свого регіону, інших регіонів країни і навіть інших країн світу;
- вільний доступ до необхідної інформації в інформаційних центрах не тільки своєї школи, але і в наукових, культурних, інформаційних центрах усього світу з метою формування власної незалежної, але аргументованої думки з тієї чи іншої проблеми, можливості її всебічного дослідження;
- постійне випробування своїх інтелектуальних, фізичних, моральних сил для визначення проблем дійсності, які виникають в певний період, й уміння їх вирішення власними зусиллями, виконуючи в разі необхідності різні соціальні ролі.

3. Концепції особистісно-орієнтованого навчання

В сучасній педагогіці можна виокремити декілька концепцій, кожна з яких розглядає особистісно-орієнтоване навчання з різних позицій. Ці позиції не заперечують одна одну, а фіксують акценти на різних боках цього процесу.

Необхідність нового підходу до навчання виникла з цілої низки причин, але головна з них — новий тип мислення, який виник в наслідок нових соціально-виробничих умов. Педагогічна наука відповідає на „замовлення” особистості, суспільства, держави тим, що пропонує їм нову модель освітньої системи.

Сучасне виховання взагалі не мислиться як „передавання” досвіду, але як процес індивідуально-особистісного становлення (О.С. Гребенюк, В.С. Ільїн, Л.М. Лузіна, Ю.М. Орлов, М.І. Рожков і ін.). Криза виховання по-різному проявляється в теорії та в галузі практики, наука в останні роки має дуже багато роздумів у цій сфері, спроб побудови різних концепцій виховання (О.В. Бондаревська, З.І. Васильєва, О.С. Газман, І.П. Іванов, І.А. Колеснікєва, Г.І. Легенький, Л.І. Новікова, В.В. Серіков, Н.М. Таланчук, І.С. Якіманська і ін.). Подібні процеси відбуваються і в закордонній гуманістичній психології та педагогіці (А. Адлер, О.Ф. Больнов, М. Бубер, В. Дільтей, А.-Г. Маслоу, В. Франкл, Е. Еріксон і ін.), де виховання як гуманітарна практика розглядається у зверненні до екзистенційних проблем людини, проблемам її цілісного буття, само становлення, саморозвитку, самоактуалізації.

Велике значення при вивченні питання про зміст індивідуально-особистісної позиції мають дослідження Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, І.С. Кона, В.Н. Мясіцева, С.Л. Рубінштейна і ін.

В залежності від розуміння призначення освіти (задля якої мети виховувати і навчати) ці моделі бувають різними: традиціоналістськими, раціоналістичними, гуманістичними. Порівняльну характеристику моделей знайти в працях Б.Бітінаса, В.Я.Пилиповського, І.О.Колесникової, І.Б.Котової, Є.Н.Шиянова, Н.І.Алексєєва, І.С.Якіманської, В.В.Серікова.

Дамо характеристики названим моделям.

Традиціоналістська модель базується на консервативній (в позитивному розумінні) ролі школи, мета якої — передати молодому поколінню квінтесенцію культурного надбання людської цивілізації: знання, уміння, навички, ідеали, цінності, способи виробничої діяльності, все те, що сприяє як індивідуальному розвитку, так і збереженню порядку в соціумі. Цей напрямок прийнято вважати академічним. За таким підходом людина цінна не сама по собі, а лише як носій певних знань, як зразок певної поведінки.

Раціоналістична парадигма до центру ставить не зміст освіти, а ефективні способи засвоєння різних знань учнями. Способи розумових дій. Мета такого навчання — сформувати у учнів „адаптивний поведінковий репертуар”, який відповідає нормам та стандартам західної культури. Ця модель визначає цілі навчання і беззаперечно: це перелік умінь і навичок, які можна виміряти. Головними формами і методами такого навчання є: навчання, тренінг, тестовий контроль, корекція.

І перша, і друга моделі з усіма їх позитивними якостями не становлять того, кого навчають, в центр процесу, не вважають його суб'єктом особистого життя. (Звичайно, це не означає, що в умовах традиційного навчання, наприклад, вчитель не може використовувати гуманістичні технології. Так, навчання в малих групах досить вільно вписується в традиційну систему освіти, але за умови, що вчитель змінить сам підхід до процесу навчання, ставлення до учня, усвідомить, що в педагогічному процесі учень є центральною фігурою, а не він; діяльність пізнання є головною, а не викладання; самостійне здобуття і особливе використання отриманих знань є пріо-

ритетним, а не засвоєння і не відтворення готових знань; спільні роздуми, дискусії, дослідження, а не запам'ятовування і відтворення знань мають значення для розвитку особистості; повага до особистості, яка має прояв в процесі спілкування з учнем в будь-яких ситуаціях, а не повчання).

Гуманістична парадигма зорієнтована на розвиток та „введення до культури” зовнішнього світу учня, на між особистісне спілкування, діалог, на допомогу йому в особистісному зростанні. Тут учень виступає як суб'єкт життя, який має та реалізує потребу в саморозвитку.

На наш погляд, можна стверджувати, що в сучасній освіті чітко зазначені дві моделі — формуюча (традиційна) та гуманістична (особистісно-орієнтована), сутність якої в давнину сформулював Протагор: „Людина є мірою всіх речей”. В центрі уваги особистісно-орієнтованого навчання стоїть унікальна цілісна особистість, яка прагне самоактуалізації. Відкрита для нового досвіду, вмє робити вибір в різних життєвих ситуаціях і несе за цей вибір повну і усвідомлену відповідальність. Зміст навчання та виховання в даному випадку розглядається як засіб розвитку особистості, а не як мета.

В основі особистісно-орієнтованого навчання лежить визнання індивідуальності, самотності, самоцінності кожної дитини, її розвиток не як „колективного суб'єкту”, а передовсім як індивіда, який наділений неповторним суб'єктивним досвідом, який складається ще до впливу спеціально організованого навчання в школі. І при проектуванні такої освітньої моделі необхідно виходити з визнання двох рівноправних джерел, взаємопов'язаних складових: навчання і вчення. До того ж, останнє не похідне від першого, а є самостійним, особистісно важливим і дійовим джерелом розвитку особистості. Ці положення покладені в основу концепції побудови особистісно-орієнтованої системи навчання, яку розробила І.С. Якіманська [20, 21, 22, 23].

До різниці між традиційним і особистісно-орієнтованим навчанням ми ще повернемося в нашій роботі.

Головний стратегічний напрямок розвитку системи шкільної освіти в різних країнах світу лежить на шляху вирішення проблеми особистісно-орієнтованого навчання — такого навчання, в якому особистість учня була би в центрі уваги педагога та психолога; в якому діяльність навчання, пізнавальна діяльність на противагу викладанню була би провідною в системі „учитель – учень”. При особистісно-орієнтованому навчання традиційна парадигма освіти „учитель – підручник – учень” повинна бути замінена на кардинально нову: „учень – підручник – учитель”.

Вчитель набуває нового статусу, який ніяким чином не є меншовартим, ніж раніше, але іншого. Завдання вчителя — організувати самостійну пізнавальну діяльність учнів, навчити їх самостійно здобувати знання і використовувати отримані знання на практиці. Турбота вчителя — відібрати згідно цієї мети такі методи, технології навчання, які б не тільки і не стільки дозволяли засвоювати готові знання, скільки отримувати знання самостійно з різних джерел, формувати власну точку зору, вміти її аргументувати, використовувати раніше отримані знання в якості методу для отримання нових знань. Саме так побудована система освіти в провідних країнах світу. Вона відображає гуманістичний напрямок в філософії, психології та педагогіці.

Гуманістична психологія і, відповідно, педагогіка пов'язують свої дослідження, розробки, рекомендації з особистістю учня, її індивідуальністю. На відміну від біхевіористів, які також сконцентрували свої зусилля на розвитку особистості, представники гуманістичного напрямку принципово інакше розуміють сутність відношення до людської індивідуальності. Це важливо розуміти для того. Щоб розібратися — що саме розуміється під особистісно-орієнтованим навчанням в світовій педагогіці і які існують погляди на нього.

Аналізом структури особистості займалися велика кількість теоретиків педагогіки (Б.С. Гершунський, А.Г. Ковальов, К.К. Платонов, М.С. Каган, В.С. Ледньов і ін.). Так, в своїй монографії „Зміст загальної середньої освіти” В.С. Ледньов, приймаючи до уваги різні аспекти структури особистості, виділив як найдоцільніші три основні її боки: функціональні механізми психіки, досвід особистості та узагальнені типологічні якості особистості. Функціональні механізми психіки і відповідні до них психічні процеси є, на думку автора, основою досвіду особистості. До них відносяться такі механізми, як сприйняття інформації, мислення, пам'ять, психомоторика, емоції, увага, воля і ін. Досвід особистості передбачає характеристику знань, умінь, навичок, звичок, спрямованості особистості, пізнавальних, естетичних, інших якостей. Третій бік особистості включає такі якості, як характер, темперамент, здібності і ін.

Таким чином, ми можемо впевнено визначити, на які боки і якості особистості ми повинні орієнтуватися при розробці відповідної до цієї особистості системи навчання. Для того, щоб навчання можна було вважати особистісно-орієнтованим, воно повинно орієнтуватися на рівень навченості в певній галузі знань, рівень загального розвитку, культури, особливості психічного розвитку особистості (особливості пам'яті, мислення, сприйняття, вміння керувати і регулювати свою емоційну сферу і ін.), особливості характеру та темпераменту.

В принципі, психологи ті педагоги завжди усвідомлювали необхідність орієнтації на індивідуальні здібності тих, хто навчається, але пропонували різні шляхи.

Отже, ближче від інших до реалізації в педагогіці ідей особистісно-орієнтованого навчання підійшли біхевіористи та гуманісти. Різниця між ними полягала в тому, що біхевіористи пропонували технологічне вирішення проблеми на основі біологічної сутності людини. В декілька загостреній формі вони пропонували певну педагогічну технологію, виконання якої, за їх твердженням, повинно гарантовано призвести до запланованих результатів. Гуманісти принципово і доволі аргументовано заперечували проти такої технологізації, підкреслюючи унікальність особистості як учня, так і вчителя, які не можуть діяти за принципом механізмів. Проте це не означає, що гуманісти не визнавали технологій навчання, а біхевіористи вимагали діяти лише за розробленим алгоритмом.

Необхідно відзначити, що теорія та практика, які позначені назвою „особистісно-орієнтоване навчання”, мають декілька інших назв, за кожною з яких стоїть певний погляд на навчання та виховання, — гуманістична педагогіка, неопрагматизм, екзистенціалізм, вільне виховання (США та Європа 70-х років), педагогіка співробітництва (СРСР, 80-ті роки). Усі ці близькі одна одній концепції можна об'єднати загальною назвою ліберальна педагогіка, яка протистоїть педагогіці авторитарній та технократичній.

Можна відзначити, що основи особистісноорієнтованого навчання та виховання певним чином були закладені ще в українській народній педагогіці та у виховних традиціях українського народу. Хоча у процесі практичної виховної діяльності представники народу, тобто ті люди, які працюють за принципами народної педагогіки, не користувалися особливою науковою термінологією, вони часто спілкувалися з дітьми за законами співробітництва, партнерства, ставилися до них з любов'ю, шанобою. (Стельмахович). Народні навчально-пізнавальні традиції ґрунтуються на життєвій практиці, потребах та інтересах, власній дослідницькій діяльності кожного вихованця.

Головним в народному навчанні є безпосередня, конкретна особиста праця, фізична і розумова, дослідницький пошук, самостійне оволодіння знаннями, уміннями. Як відзначив Подмазін, „традиції народної і наукової педагогіки дуже близькі до особистісно-орієнтованої парадигми освіти” [15]. До того ж народна дидактика стверджує, що найголовнішим у навчанні є не сам результат в завершеному вигляді, бажаному для викладача на певний момент, а пошуковий шлях, який пройшов учень, особливо якщо він його пройшов частково самостійно. В такому разі розвивається не лише мислення, а й мовлення, пам'ять, воля та інші психічні процеси, формуються характер і світогляд, тому, згідно з народними поглядами, кожен учень повинен мати велику самостійність, до якої повинні прагнути як учень, так і вчитель в процесі організації навчання.

В світовій практиці неодноразово намагалися реалізувати ідеї особистісно-орієнтованого навчання, починаючи з ідей виховання Жан Жака Руссо, І.Г. Песталоцци, Г.Д. Торей, М. Монтесорі і ін. При всіх відмінностях концепцій цих педагогів їх об'єднувало намагання виховати вільну особистість, зробити того, хто навчається, центром уваги педагога, надати учню можливість активної пізнавальної діяльності через творчість, самостійне цілеспрямовану діяльність. „Мої учні, — писав І. Песталоцци, — будуть пізнавати нове не від мене; вони будуть відкривати це нове самі. Моє головне завдання – допомогти їм розкритися, розвинути власні ідеї”.

Ці ідеї і були покладені в основу так названих відкритих шкіл або класів — відкритої освіти. Головними принципами відкритої освіти були проголошені:

- індивідуальне навчання;
- відповідальність за власні успіхи;
- співробітництво;
- спрямованість на безперервну освіту.

Навчання в них будувалось на принципах децентралізації, за індивідуальними програмами, але найбільша увага надавалася емоційній сфері учня, його інтересам, а не його освіті в вузькому розумінні слова. Ті відкриті школи, які існують зараз, деякою мірою відходять від орієнтації на вільне виховання і, хоча притримуються індивідуальних планів (на день, на тиждень) і програм навчання для кожного учня, все ж таки чітко орієнтуються на загальні рекомендації про цілі навчання, навчальні плани, вимоги до рівня оволодіння навчальним матеріалом, які виходять з установ освіти.

В останньому, тобто в плануванні робочого дня учня, контактів з викладачем, прийнятті самостійних рішень про темпи пересування, вибір навчальних предметів на день і ін., принципи відкритої освіти залишаються незмінними. (Як показав аналіз результатів навчання, який проводився на протязі тривалого часу відділами освіти,

в цих школах дійсно виховуються в учнів такі корисні якості, як самостійність, комунікабельність, відповідальність за результати власної праці, вміння приймати рішення, але академічні результати залишають бажати кращого).

Визнання індивідуальності дитини центром освітнього процесу було основою педагогічної системи Софії Русової. С. Русова вважала первинним розвиток індивідуальності дитини, завдання вихователя полягає в тому, щоб, не стримувати та пригноблювати індивідуальність, а соціалізувати її, ввести в світ громадянськості.

Вивчення феномену особистісно-орієнтованого навчання, визначення його сутності й можливих шляхів становлення з точки зору психології почалося з початку ХХ ст. (Л.С. Виготський, С.Л.Рубінштейн, А.Н. Леонтьєв, Г.С. Костюк). За кордоном сформувався новий напрямок в психології – гуманістична психологія (А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Р. Ассаджолі). Гуманістичний напрямок психології знайшов свій відбиток в педагогічних системах В.А. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі.

Сучасне розуміння особистісного підходу, як вже зазначалося, визначили в 60-ті роки представники напрямку гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей, В. Франкл), які твердили, що повноцінне виховання можливе лише в тому випадку, коли школа служитиме лабораторією для відкриття унікального „Я” кожної дитини. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, в здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначення, самореалізації та самоутвердженню.

Найяскравіший представник гуманістичного напрямку в психології Карл Роджерс серед основних принципів цього напрямку виділив наступні:

- індивід знаходиться в центрі світу. Який постійно змінюється; з чого робиться висновки, дуже важливі для педагогів: для кожного індивіда важливий власний світ сприйняття навколишньої дійсності, цей внутрішній світ не може бути до кінця пізнаним кимсь іншим ззовні;
- людина сприймає навколишню дійсність крізь призму власного відношення і розуміння;
- індивід прагне до самопізнання і до самореалізації, він володіє внутрішньою потребою до самовдосконалення;
- взаєморозуміння, яке так необхідне для розвитку особистості, може досягатися тільки в результаті спілкування;
- самовдосконалення. Розвиток відбувається на основі взаємодії з середовищем, з іншими людьми. Зовнішня оцінка досить суттєва для людини, для її самопізнання, що досягається в результаті прямих та прихованих контактів.

Характеризуючи традиційне навчання, К.Роджерс відзначав, що це — єдність нав'язаної ззовні учителям і учням навчальної програми, фронтального спілкування, стандартних тестів академічних досягнень, зовнішніх оцінок успішності. Альтернативою цій практиці навчання є лише орієнтована на учнів гуманістична практика. Відповідно, неусвідомлене навчання (примусове, безособистісне, інтелектуалізоване, що оцінюється ззовні, спрямоване на засвоєння знань) повинно поступитися навчанню усвідомленому (вільному, самостійно ініційованому самим учнем, спрямованому на засвоєння смислів як елементів особистісного досвіду), а вчитель повинен стимулювати свідомого учня.

К. Роджерс вважав, що однією з трагедій існуючих систем навчання є в якості основного тільки інтелектуальний розвиток, а уявлення про те, що зовнішні структури або чинники (в тому числі освітні, виховні, суспільні, сімейні і ін.) здібні ефективно формувати внутрішній світ людини – примарні, тому що вони ігнорують внутрішні механізми особистісного зростання й не орієнтуються на саморозвиток особистості дитини (О.В. Іванов).

Про необхідність враховувати індивідуальні особливості дитини говорили і відомі радянські психологи: Л.В.Виготський (теорія зони найближчого розвитку дитини), П.Я. Гальперін (теорія поетапного формування розумових дій), А.А. Леонтьєв (психологія спілкування) і ін. Проте в умовах класно-урочної системи, панування авторитарного стилю в педагогіці реалізувати ці ідеї стосовно кожного учня було абсолютно неможливим.

Головним принципом особистісно-орієнтованої педагогіки, на якому будується її система теоретичних знань і практичних умінь є гуманістична спрямованість. Гуманізацію в цій системі навчання можна розглядати як „олюднення” навчально-виховного процесу, що забезпечує постійний саморозвиток особистості учня в умовах підтримки й захисту дитини, а гуманітаризацію — як інтеграцію наукових знань із загальнолюдськими цінностями. Це означає, що реальне визнання цінності людини, її права на вільний розвиток і виявлення її здібностей; утвердження пріоритету права людини як критерію оцінки рівня взаємовідносин в суспільстві; ствердження того, що відчуття людини в бутті та буття в людині виявляється в різноманітних формах, оскільки визнає унікальність особистості людини у всіх проявах; розуміння необхідності спрямування в майбутнє людини, до вільної творчої реалізації можливостей її особистісного потенціалу [24].

4. Зміст особистісно-орієнтованої педагогіки

Змістом особистісно-орієнтованої педагогіки є індивідуалізована система знань і практичних умінь, що впливають на поведінку людини з метою зміни цієї поведінки, а також нове тлумачення індивідуального підходу, суть якого полягає в тому, щоб у системі світи йти не від навчального предмета до дитини, а від дитини до навчального предмета, йти від можливостей дитини з урахуванням потенційних можливостей, які необхідно розвивати, удосконалювати, збагачувати. Індивідуалізація такого підходу розглядається як процес, що через розвиток особистості забезпечує саморозвиток суспільства.

В.В. Серіков говорив про необхідність особливих процедур відслідковування характеру і спрямованості розвитку учня; створення сприятливих умов для формування його індивідуальності; зміна уявлень про норми психічного розвитку людини, які склалися в нашій культурі (порівняння не по горизонталі, а по вертикалі, тобто визначення динаміки розвитку дитини в порівнянні з самою собою, а не з іншою дитиною), складання індивідуальної колекційної програми навчання, які будуть спиратися на успіх в навчальних результатах. Він зазначав, що психологами в цьому напрямку вже зроблено досить багато, але далеко не все з напрацьованого підходить практикам, тому що необхідно мати такі прості діагностики, щоб вчитель під час проведення уроку міг оцінити чи створюється особистісно-розвивальна атмосфера, чи йому це тільки видається.

Дуже багато уваги різним аспектам особистісно-орієнтованого навчання, як вже зазначалося, приділила І.С. Якіманська. Особистісно-орієнтований підхід, на думку І.С. Якіманської, С.І. Подмазіна, повинен орієнтуватися на внутрішній досвід особистості. В концепції технології особистісно-орієнтованого навчання одним з головних положень є те, що людина — це носій особистісного (суб'єктивного) досвіду, змістом якого виступають предмети, уявлення і поняття, розумові і практичні дії, емоційні коди (особистісні смисли, настанови, стереотипи). Відзначимо, що багато дослідників відзначали велике значення, яке відіграє суб'єктивний досвід у пізнанні, засвоєнні навчального матеріалу (С.Л. Рубінштейн, В.В. Нуркова, В.О. Татенко, О.К. Осницький).

Особистісно-орієнтоване навчання — це таке навчання, де головною діючою одиницею освітнього процесу буде діалогічна цілісність: особистість учня — особистість педагога, вони виходять з того, що визначається унікальністю суб'єктивного досвіду учня (Т.М. Хлебнікова). При цьому робиться акцент на те, що в освіті відбувається не просто поглинання заданих педагогічних впливів, а зустріч заданого та суб'єктивного досвіду, його збагачення, перетворення, розвиток. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає визнання особистості основним суб'єктом процесу навчання, виявлення і структурування суб'єктивного досвіду особистості, його спрямованого розвитку в процесі навчання.

Також, в своїй роботі „Личностно-ориентированное обучение в современной школе” (1996) І.С. Якіманська [23] поставила питання про необхідність технологізації особистісно-орієнтованого навчання. Технологізація особистісно-орієнтованого процесу передбачає підбір дидактичного матеріалу та розробку методичних рекомендацій для його використань, конструювання типів навчального діалогу, навчального тексту, форм контролю за особистісним розвитком учнів під час оволодіння знаннями. Дидактичне забезпечення дає можливість реалізувати принцип суб'єктивності і правильно, відповідно побудувати особистісно-орієнтований процес. Вона відзначає, що способи навчальної роботи недостатньо представлені в навчально-методичній літературі.

В Україні теоретико-методологічну основу особистісно-орієнтованої освіти започаткували І.Д. Бех, О.С. Падалка, І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокимов. Також особистісно-орієнтованим підходом до організації навчально-виховного процесу займалися В.М. Мадзігон, М.П. Гузик, В.Ю. Макаров, Ю.Г. Соколов, А.П. Ярулова та ін.

Більшість з них (О.М. Пехота, В.Д. Будаєв, А.М. Старєва, К.Ф. Нор) працювала над проблемою орієнтації вищої школи на особистість. На їх думку, завданням особистісно-орієнтованої вищої школи є створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до педагогічної діяльності на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої розробляється особистісна педагогічна концепція. Як зазначає О.М. Пехота, сьогодні особистісно-орієнтована вища педагогічна освіта визначається в основному на повсякденному рівні (повага до особистості студента, визнання її унікальності; діалогічний характер лекцій та практичних занять; співпраця і співтворчість як у навчальному процесі, так і в науково-експериментальній роботі; використання методів і прийомів часткової індивідуалізації навчання), в той час як мова повинна йти про концептуальні підходи.

Соціально-філософський аспект особистісно-орієнтованого навчання в Україні розглядав Подмазін С.І. Він відзначав, що ідея особистісно-орієнтованого навчання не є новою. „Звернення до ідеалів гуманістичної освіти відбувається в історії людства не вперше. Як правило, це відбувалося в періоди кризи, переходу в нову якість соціально-політичних систем. В цих умовах ідея особистості як найвищої цінності буття і як діяча, творця вивільняла творчий потенціал, необхідний для визначення та реалізації шляхів розвитку суспільства і держави. Становлення та зміцнення нових соціально-політичних систем завершувалося частковим приниженням особистості до рівня «засобу». Проте, з кожним відновленням феномену звернення системи до особистості остання завойовувала і зберігала все більше прав і свобод...” [15].

Подмазін С.І. зазначав, що метою особистісно-орієнтованого навчання є „створення оптимальних умов для розвитку і становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних стосунків, яка здійснює їх згідно стійкої ієрархічної системи гуманістичних особистісних цінностей. Метою особистісно-орієнтованої моделі виступає не формування і навіть не виховання, а знаходження підтримки, розвиток людини в людині і розвиток у неї механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання й інших, необхідних для самобутнього особистісного образу і діалогічного, безперечного способу взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією” [15].

Необхідно відзначити, що деякі вчені заперечують існування особистісно-орієнтованого навчання. Так Г.А. Атанов вважає, що про особистісно-орієнтоване навчання має сенс вести розмову лише в суб'єктивному смислі, маючи на увазі при цьому врахування особистісних якостей кожного, хто навчається, тобто суто про особистісну орієнтацію в навчанні, яка є лише додатковою вимогою до навчання, вторинна, але бажано, щоб вона була врахована при проведенні реального процесу навчання. На його думку, особистісно-орієнтоване навчання — це лише акцент в організованій навчальній діяльності. Але ми не можемо погодитися з Г.А. Атановим, який заперечує можливість переорієнтації навчально-виховного процесу, бо його висновок базується на положенні про відокремленість ідеального результату від діяльності людини, що суперечить основним положенням психології та філософії особистості. Згідно його поглядів інноваційність у навчально-виховному процесі можлива лише за рахунок функціональної предметної моделі того, хто навчається, таким чином він формулює протиріччя між знаннями та необхідністю їх подальшої деталізації і тим самим протирічить своєму положенню про неможливість реалізації особистісно-орієнтованого підходу у навчально-виховному процесі у повному обсязі.

5. Методи навчання

Взагалі, якщо вести мову про методи навчання, то зміна орієнтації на особистісно-орієнтоване навчання, то повинна відбуватися зміна акцентів і в методах. Так, основним методом традиційного навчання є інформаційно-рецептивний або ілюстративно-пояснювальний. Сутність його можна висловити таким чином: показ способу дій учителем — відтворення його у вправах — контроль за засвоєною дією.

Ілюстративно-пояснювальний метод навчання тяжіє до монологічного навчання, оскільки монолог дозволяє за обмежений відтинок часу передати велику кількість інформації. А саме це і є важливим для вчителя, який орієнтований головним чином на передачу знань в готовому вигляді.

Особистісно-орієнтоване навчання, не заперечуючи значення ілюстративно-пояснювального методу, не встановлюючи чітко окресленої межі, тяжіє до пошуково-дослідницького методу. Його сутність полягає в наступному: виявлення та розуміння учнями недостатності раніше засвоєних знань та способів дій — постановка навчального завдання — сумісна з учителем пошукова діяльність — оцінка, обґрунтування знайденого способу та самооцінка власної діяльності. Іншими словами, не показ способу дій, а пошук, „виращування” цього способу.

Ілюстративно-пояснювальний метод звернений в основному до механізмів сприйняття і пам'яті учня (слухай та запам'ятовуй). Пошуково-дослідницький метод працює через усвідомлення учнями своєї діяльності, він повернутий до здатностей людини перебудувати свої дії, досвід, яким вона володіє, свої мотиви. Цей метод звернений до обміну не тільки думками, але і почуттями, переживаннями. На рівні сприйняття і пам'яті, без особистих переживань не можна оволодіти предметом як частиною світової культури людини.

Різниця в підходах двох типів навчання виразно проявляється і в контролі за результатами навчання. Завдання в традиційному навчанні, як правило, розраховано на середнього учня. В якому робиться тиск на запам'ятовуванні та відтворенні предметних знань. Особистісно-орієнтоване навчання пов'язане з різнорівневими, диференційованими завданнями з можливістю вибору. Головним в процесі контролю стають використання знань, виявлення використаних методів, загальнологічних та специфічних, оцінка знайденого способу дій, самооцінка учнями своїх дій, тобто сам процес вчення. Саме в цьому процесі має прояв суб'єктивність учня як особистості.

Отже, між традиційним та особистісно-орієнтованим навчанням існують концептуальні різниці, які в узагальненому вигляді можна представити наступним чином.

Порівняльна таблиця традиційного та особистісно-орієнтованого навчання

Традиційне навчання	Особистісно-орієнтоване навчання
1. Сутність та призначення	
Оволодіння знаннями, уміннями, навичками і підготовка учнів до життя.	Становлення людини, знайдення себе, свого образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого початку.
2. Ставлення педагога до учня та його позиція в освітньому процесі	
Педагог змушує до навчання жорсткими вимогами, імперативами.	Педагог ставиться до учнів як до суб'єктів, які можуть навчатися не за примусом, а добровільно, за власним бажанням і вільним вибором. Педагог створює умови для цілеспрямованого виховання, соціалізації. Збагачення знаннями і досвідом і керує цим процесом з позиції інтересів учнів.
3. Функції	
Загальна, єдина й обов'язкова для всіх лінія психічного розвитку.	1. Гуманітарна — збереження і відтворення тілесного й духовного здоров'я, пошук сенсу життя, виховання моральності. Механізми: розуміння, взаєморозуміння, спілкування, співробітництво.

	<p>2. Культуротворююча — забезпечує збереження. Передачу, відтворення і розвиток культури засобами освіти. Механізм: культурна ідентифікація.</p> <p>3. Соціалізуючи — забезпечення засвоєння і відтворення індивідуумом соціального досвіду. Механізми: адаптація, життєтворчість, рефлексія, збереження своєї індивідуальності.</p>
4. Зміст	
Системоутворюючий компонент — когнітивний.	<p>1. Когнітивний компонент — забезпечення учнів науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу.</p> <p>2. Діяльнісно-творчий компонент — формування і розвиток в учнів різноманітних способів діяльності, творчих здібностей, які необхідні для самореалізації особистості в праці, науковій, художній і інших видах діяльності.</p> <p>3. Особистісний компонент — самопізнання, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, морального самовизначення, формування життєвої позиції — системоутворюючий.</p>
<i>Розвиток</i>	
Інтелекту, мислення.	Особистісно-сислової сфери, мислення.
<i>Рухливі сили освітнього процесу</i>	
Протиріччя між знанням та незнанням.	Знання набувають характеру відносин.
5. Педагогічні технології	
Основа технології — пояснення.	Основа технології — розуміння та взаєморозуміння.
6. Педагогічна діяльність вчителя	
<ul style="list-style-type: none"> — відбирає предметний матеріал, дидактичний матеріал для його вивчення, методи роботи. — Нове навчальне завдання оголошує як тему уроку. — При вирішенні навчального завдання: <ul style="list-style-type: none"> а) надає предметні знання, найчастіше інформаційно-пояснювальним методом; б) організовує осмислення навчальної інформації в формі „питання-відповідь”, проводить опитування при закріпленні, перевіряє рівень та повноту предметних знань учнів; в) коректує висловлювання учнів, підтверджує або заперечує зміст висловлювань, орієнтує на отримання правильного результату; г) залучає учнів до понуку доповнень, уточнень; д) контролює обсяг та якість отриманих предметних знань, намагається виставити за відповіді якнайбільше відміток; 	<ul style="list-style-type: none"> — Виділяє в предметному матеріалі головні ідеї та принципи, методи пізнання й узагальнені способи дій та вибудовує предметний зміст навколо цих методологічних орієнтирів, щоб кожне предметне знання „працювало” на виокремленні орієнтири. — Підбирає дидактичний матеріал, який дозволяє учню вибрати найбільш значущі для нього вид і форму навчального змісту (особистісно-орієнтована ситуація). — Забезпечує особистісно значущу для учнів постановку навчального завдання, яке викликає потребу учня в новому – складному, але посильному. — Організовує пошук вирішення навчального завдання шляхом розкриття суб'єктивного досвіду учнів, тобто в особистісно-орієнтованих ситуаціях: <ul style="list-style-type: none"> а) пошук ідеї, гіпотези рішення; б) складення орієнтовної основи дій для рішення; в) максимальна самостійність учнів (підказка лише після спроб самостійного рішення проблеми); г) залучає учнів до аналізу етапів рішення навчального завдання, стимулює учнів до висловлювань без страху помилитися, орієнтує на використання різних способів дій, залучає до аналізу власних ускладнень, заохочує нестандартні навчальні дії; д) навчає прийомам розвитку уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, творчим пошуковим процедурам, роботі з навчальним текстом;

<p>е) завдання додому (недиференційованого типу) носить вузькопредметний характер.</p>	<p>е) при повторенні та закріпленні навчас способам смислової обробки того, що вивчається, не зловживає відмітками, частіше використовує якісні оцінки, при чому оцінка діяльності — не тільки за кінцевим результатом, але й за процес його досягнення.</p> <p>— завдання додому — різнорівневі, з вільним вибором рівня, з можливістю альтернативи в пізнанні.</p>
<p>7. Діяльність учня</p>	
<p>— Фіксує нову тему уроку.</p> <p>— Сприймає, аналізує, запам'ятовує предметну інформацію, при чому часто без критичного осмислення.</p> <p>— Відповідає на питання вчителя, уточнює своє розуміння змісту теми, але не замислюється над процесом розуміння – розуміє так, як вдається.</p> <p>— Співставляє свої знання з висловлюваннями інших учнів, доповнює або уточнює їх.</p> <p>— Виконує завдання, однакові для всіх; при виконанні завдання орієнтується на результат — правильна відповідь, гарна оцінка.</p> <p>— Свою навчальну роботу не аналізує, спосіб досягнення результату не виділяє, не аналізує свій психологічний стан, оскільки цього ніхто не вимагає.</p>	<p>— Бере участь в постановці нового навчального завдання, його перевизначенні, у виявленні протиріччя, проблеми; намагається разом з учителем та іншими учнями виявити ідею, гіпотезу його рішення, пропонує свої варіанти рішення, своє бачення проблеми. Учитель при цьому - цінне джерело пізнання для учня.</p> <p>— При поясненні вчителя жваво приймає участь репліками, питаннями, подумки веде діалог з ним, критично обдумує слова вчителя.</p> <p>— Вчиться в кожному навчальному завданні виявити метод рішення, хід отримання знання, вчиться відокремлювати спосіб рішення від результату.</p> <p>— Виконує завдання диференційованого типу, намагаючись виділити узагальнені способи дій.</p> <p>— З бажанням аналізують свою навчальну роботу, свій психологічний стан, відкрито демонструє свої „плюси та мінуси”.</p>

Отже, особистісно-орієнтоване навчання — це навчання, яке враховує індивідуальні задатки, здібності та можливості учня, використовує передові педагогічні та інформаційні технології не тільки для оволодіння кожним учнем певною сумою знань, умінь, навичок, але, що набагато важливіше — для розвитку особистості учня.

Виходячи з вищезазначеного, особистісно-орієнтована система навчання: визначає учня основним суб'єктом педагогічного процесу; передбачає проектування мети освіти як найповнішого розвитку індивідуальних здібностей, реалізації індивідуально-особистісного життєвого проекту, визначення життєвих планів і способів самореалізації; стверджує вимогу самоорганізації, втілення якої відбувається в спеціально створеному педагогом навчальному середовищі, що передбачає спільну творчу діяльність організаторів, учителів, батьків, громадськості у визначенні планів, програм, стратегій педагогічного процесу [24, с.229).

6. Принципи особистісно-орієнтованого навчання

Принципами функціонування особистісно-орієнтованого навчання є:

1. Визнання, усвідомлення індивідуальності учня, його самопінності, неповторності як людини, його розвитку не як колективного суб'єкта, але насамперед як

індивіда з неповторним суб'єктним досвідом, сукупністю психічних, культурологічних рис. Особистісно-орієнтоване навчання повинно забезпечити розвиток та саморозвиток особистості, виходячи з виявлення її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та предметної діяльності.

2. Принцип диференціації

3. Освітній процес особистісно-орієнтованого навчання надає кожному учню, спираючись на його здібності, інтереси, ціннісні орієнтації і суб'єктивний досвід, можливості реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці. Зміст освіти, її засоби і методи підбираються та організуються так, щоб учень міг виявити вибірковість предметного матеріалу.

4. Принцип варіативності - базовий, будує навчання на широкій різноманітності змісту та форм навчального процесу, вибір якого здійснює вчитель-предметник, враховуючи мету розвитку кожної окремої дитини.

5. Принцип гуманізації змісту знань.

6. Принцип системності знань.

7. Принцип інтегративності знань.

8. Принцип узгодження наукових та навчальних знань.

9. Принцип забезпечення пізнання та психічного розвитку тощо.

Отже, особистісно-орієнтоване навчання як складова особистісно-орієнтованої освіти розуміється науковцями як органічне поєднання навчання і учіння — індивідуально значущої діяльності учня (А.Г. Балл, І.Д. Бех, В.А. Семиченко, В.В. Серіков), як один з варіантів розвиваючого навчання, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості учня на основі виявлення його індивідуальності, унікальності, неповторності (І.С.Якіманська). Це таке навчання, в основі якого — особистість учня, його самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається і лише потім узгоджується зі змістом освіти.

В центрі особистісно-орієнтованого підходу — особистість учня і педагога, тому особистісно-орієнтоване навчання розглядається В.В. Серіковим як втілення особистісного підходу в практику реального навчально-виховного процесу [19, с. 70].

Особистісно-орієнтоване навчання ставить перед собою наступні завдання: забезпечити особистісний розвиток суб'єктності, саморозвитку особистості; її інтелектуальний розвиток; формування в його світогляді цілісної картини світу [21, с. 12].

Аналіз основних підходів (індивідуального, соціологічного, вікового, діяльнісного, системного) до особистості вказує на те, що особистісний підхід виконує об'єднуючу (інтегруючу) роль щодо вказаних підходів (В.В. Рибалка), визначаючи через їх взаємозв'язок базові аспекти цілісної характеристики особистості [18, с. 22 – 28].

Особистісно-орієнтований підхід, згідно В.Рибалка [18, с. 98 – 101] повинен базуватися, по-перше, на цілісному уявленні про особистість як систему певних психічних якостей особистості; по-друге, на цілісному уявленні про життєвий та професійний шлях учня, охоплювати найбільш важливі, довготривалі, ключові події його життя; по-третє, забезпечувати визначення особливостей особистості учня, яке дасть змогу прогнозувати, виявляти й розв'язувати проблеми учня і завдяки цьому запобігати втратам його продуктивного потенціалу; по-четверте, особистісний підхід має бути представлений, реалізований у цілях, змісті й методах організації профільного навчання у сучасній системі освіти.

Особистісний підхід розглядається в системі послідовного ставлення педагога до вихованця як особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії (С.У. Гончаренко). Одночасно особистісний підхід — це базова ціннісна орієнтація педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною і колективом.

В нашому дослідженні особистісний підхід — це певний інструментарій, при розробці якого необхідно спиратися на ті психологічні та педагогічні закономірності будови, формування та розвитку особистості, які здобуті цими науками. В основу особистісного підходу повинні бути покладені такі уявлення, установки, засоби, які б забезпечили глибоке цілісне розуміння особистості людини, її гармонійний розвиток в умовах існуючої системи освіти.

Література

1. Бех І. Наукові засади створення особистісно-орієнтованих виховних технологій // Початкова школа.- 1997 -№9.- с. 4 – 8.
2. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід: Дидактичний аспект.- Харків: Скорпіон, 2000.- 120 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций).- М., 1998.- С.104.
4. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта).- Рига: НПЦ „Эксперимент“, 1995.- 176 с., с. 13 – 24.
5. Коджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования: Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений.- М.: Издательский центр «Академия», 2002.- 256 с.
6. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. Посібник./ О.М. Пехота, В.Д. Будаков, А.М. Старева, К.Ф. Нор, В.І. Шуляр, І.М. Михайлицька, І.В. Манкусь, Т.В. Тихонова, О.Є. Олексюк, О.І. Балицький; За ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти.- К.: Видавництво А.С.К., 2003.- 240 с.
7. Тхоржевський Д.О. Методика трудового навчання.- К.: Вища школа, 1973.- 352 с., С. 102 – 121.
8. Ксензова Г.Ю. Перспективные педагогические технологии: Учеб.-метод. Пособие.-М.: Педагогическое общество России, 2001.- 224 с.
9. Левитес Д.Г. Практика обучения: современные образовательные технологии.- Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998.- 288 с.
10. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. Пособие / Под ред. Е.С. Полат.- М.: Академия, 1999.- 224 с.
11. Нісімчик А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Посібник.- К.: Прогрес, 2000.- 368 с.
12. Освітні технології: Посібник / За ред. О.М. Пехоти.- К.: А.С.К., 2001.- 256 с.
13. Паламарчук В.Ф. Інноваційні процеси в педагогіці // Педагогічні інновації у сучасній школі.- К.: Освіта, 1994.- С. 5 – 9.
14. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии: Учебно-практическое пособие.- М.: Гном-Пресс, 1999.- 192 с.

15. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование.- Запорожье: Просвіта, 2000.- 250 с.
16. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічна технологія: Посібник.- Харків: Основа, 1995.- 105 с.
17. Психолого-педагогічна підтримка навчально-виховного процесу: Навч. посібник для слухачів інститутів післядипломної освіти, ФПК, керівників навчальних закладів, вчителів, вихователів, практичних психологів: Вип. 2.- Х, 2001.-170 с.
18. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників / Заряд. Г.О.Балла.- К.: Деміург, 1998.- 160 с.
19. Сериков В.В. Личностный подход в обучении: от концепции к технологии // Проблемы обновления содержания общего образования.- Ростов-на-Дону,1992.- 153 с.
20. Якиманская И.С., Рыжухина И. Предмет анализа — субъективный опыт // Директор школы.- 1999.- №8.- с. 54 – 55.
21. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного обучения.- М.: Сентябрь, 2000.- 176 с.
22. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе.- М., 1996.- 96 с.
23. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе.- М., 1996.
24. Яценко С.Л. Основи розвитку особистісно-орієнтованої гімназичної освіти // Вісник Житомирського педагогічного університету.-2000.- Вип.6.- С. 228 - 230).

Wiaczesław Borysow

REALIZATSIIJA SELF-GUIDED THE APPROACH DURING PROFILE TRAINING SENIOR PUPILS

Summary

In clause is given the analysis of approaches to definition of the maintenance личностно-ориентированного the approach during profile training pupils of the senior school. Results of the comparative analysis of traditional and self-guided training are sent. Principles self-guided are concretized.